

A nem szokványos gazdaságpolitikától az önkénygazdaságig

Karsai Gábor két aktuális könyvről

Asok tekintetben eltérő világszemlélet ellenére végső soron hasonló következtésre, a kialakult helyzet perspektívátlan-ságára jut két, az elmúlt évek, sőt évtizedek gazdaságpolitikáját elemző könyv. Bod Péter Ákos és Farkas Zoltán szűkebb témája egyaránt a nem szokványos gazdaságpolitika.

Mindkét kötet tudatosan épít szerzőjük korábbi műveire, így azok munkásságuk bizonyos időszakai összegzésének is tekinthetők. A két közgazdász életútja azonban más: Bod Péter Ákos kutató és egyetemi tanár, hosszabb időn keresztül aktív gazdaságpolitikus; Farkas Zoltán pedig szerkesztő és újságíró, ugyancsak kiterjedt közéleti szerepvállalással.

Nyilván ezzel is magyarázható, hogy Bod a nem szokványos gazdaságpolitikát elméleti-gazdaságtörténeti keretbe illesztve igyekszik tárgyalni, visszamenve egészen a tervgazdaság időszakáig. Farkas viszont az eseménytörténet oldaláról indít – nemegyszer sztorizgat is –, s jut a kialakult, általa önkénygazdaságnak nevezett rendszer bemutatásáig. Ha egyáltalán van még valami értelme a bal- és jobboldal megkülönböztetésének, akkor Bod leegyszerűsítve a jobbközép, Farkas pedig a balközép képviselőjének tekinthető.

Konkrétabban: Bodnak deklaráltan sok fenntartása van a reformközgazdászokkal kapcsolatban, s életútjának fontos időszaka volt az Antall-kormányban viselt miniszterség. Farkas számára viszont fontos igazodási pont a reformközgazdászok véleménye, s ő maga is talán leginkább az ő környezetükhöz sorolható. Könyveik fő következtetése azonban az elmúlt évek nem szokványos gazdaságpolitikájával kapcsolatban – ha eltérő indulati töltettel is, de – mégis egy irányba, a kialakult rendszer perspektívátlan-sága felé mutat.

AZ AMORTIZÁLÓDOTT ORSZÁG

Bod Péter Ákos kiindulópontja egy életérzés: „Nemzedékek érezhették a bőrükön, hogy itt valamiért máshogy mennek a dolgok, mint mondjuk az osztrákoknál, másként működnek a hivatalok, felemás hatással járnak az odaát bevált megoldások és intézkedések.” Kiinduló tézise szerint vállalhatóak a külön utak, de kell az iránytű és a manőverezési készség. Vagyis nem az a

gond, ha a kor elfogadott irányzatától eltérően dönt egy kormány, hanem ha döntései nem konzisztensek.

Farkas Zoltán is egy életérzéssel kezdi könyvét, környezetében pusztulnak az épületek, tönkremennek a cégek, növekednek az egészségügyi várólisták. „Magyarország amortizálódott” – írja. Bemutatja, hogy 2006 és 2012 között három visszaesés érte Magyarországot. A Gyurcsány-kabinet 2007. évi kiigazítása után a nemzetközi pénzügyi válság következett 2009-ben, majd az eurózónáé, de főleg az Orbán-kormány rendszerváltása következtében alakult ki újabb transzformációs visszaesés.

Bod Péter Ákos könyve három kritikus időszakot elemez, a szocialista gazdaság reformjait, a gazdasági rendszerváltozást és a 2008-as válságra adott választ. Bod nagy hangsúllyal szögezi le, hogy az 1968-as magyar „új mechanizmus” – ami a térségben akkor uralkodó állami irányítási rendszernek mai szóhasználattal „nem szokványos változata” volt – pozitív megítélése reálgazdasági szempontból nem teljesen indokolt.

A viszonylagos jólét ára ugyanis a súlyos eladósodás volt. Bod hangsúlyozza: „Ha a reformelőélet annyira modernizálta volna a magyar gazdaságot és társadalmat, mint ahogy hívei annak idején hirdették, akkor némi átállási zökkenővel túl lehetett volna jutni a rezsimváltáson. Nem így lett.” Ebben nyilvánvalóan igaza van. Ugyanakkor abban, hogy Bod megállapítása szerint „a magyar gazdaság az 1990-es évek elején a hozzá mérhető országokhoz képest jobban teljesített”, illetve „induló előnyt szerzett a külföldi tőkebeáramlás terén”, megítélésem szerint a megelőző kormány örökségének is pozitív szerepe volt.

Bod úgy véli, talán még túl közel vagyunk ahhoz, hogy az 1990 utáni gazdaságpolitikákról pártatlan értékelés és mélyreható analízis szülessék. A szerző itt kétségtelenül nehéz helyzetben van, hiszen a rendszerváltásnak nemcsak kutatóként, hanem vezető gazdaságpolitikusként is aktív szereplője volt. E szerep tapasztalatairól azonban szinte említést sem tesz, nyilván tudatosan kerülve a kutatói objektivitást zavaró szubjektív emlékeket. Mégis, az akkori politikai szerepvállalását tükröző értéktétel helyenként be-

Egyetlen hétéves EU-ciklus alatt akkora összeget kaptunk Brüsszeltől, mint amekkora a külső adósság volt a csatlakozáskor.

szüremlik e korszak elemzésébe. Ilyen például a Bokros-csomag kissé odavetett szurkálása az-
zal, hogy az „részben a pénzügyi apparátus ré-
gi logikáját alkalmazta”. Ugyanakkor tanulsá-
gos Bod – nyilván korabeli élményeit is tükröző
– megállapítása a külföldi adósságelengedés ir-
reális voltáról. Amihez hozzáfűzi: az EU-tagság
révén egyetlen hétéves ciklus alatt csaknem any-
nyi uniós támogatásban részesülünk, mint amek-
kora külső adóssággal léptünk be a demokratikus
rendszerbe.

CSONTVÁZKERESÉS

A 2008–09. évi helyzet mindkét szerző szerint
hitelességi válságnak is tekinthető; egy megbíz-
ható és a pénzügyi fegyelmet betartó kormány-
zat által irányított ország ugyanis nem kerülhet
olyan krízisbe, mint Magyarország. Ugyanakkor
Farkas azt a kérdést is felteszi, hogy „mitől len-
ne a Fidesz hitelesebb, mint a mostani kormány?
Orbán nagyotmondásait, protekcionista – pardon,
patrióta – szövegeit, voluntarizmusát pénzügyi
körökben nem nagyon méltányolják.”

A Bajnai-kabinet megítélésében érdekes tar-
talmi hasonlóság és taktikai különbség van a
két szerző között. Egyetértenek abban, hogy a
Bajnai-kormány elérte a célját, az ország fizető-
képességének fenntartását. Farkas azonban fel-
idézi azt is, hogy a 2010. évi költségvetés elfoga-
dása előtt 29 Fidesz-közeli közgazdász (köztük
Bod Péter Ákos) nyílt levélben – Farkas megfo-
galmazása szerint egy „címmel, meg- és felszó-
lításal együtt is mindössze 19 soros, meglehető-
sen hevenyészett” szövegben – fordult az ország-
gyűlési képviselőkhez, ne szavazzák meg a költsé-
gvetést. Az akcióra a Fidesz kérésére került sor,
s e kritika a későbbi „csontvázkeresés” egyik hi-
vatkozási alapjául szolgált. Bod maga is utal ar-
ra könyvében, hogy a költségvetésben „többünk
szerint nem teljesen reális bevételi tételek sze-
repeltek, és kimaradtak esedékessé váló kiadá-
si tételek”. Ugyanakkor nagyon korrekt módon
rögzíti, hogy az új Fidesz-kabinet nemcsak jó-
val nagyobb államháztartási hiányt valószínűsít-
tett, hanem tervezett is, mint amekkora deficit-
tervet megörökölt. Másfelől Farkas is megjegy-
zi, hogy a 2010-ben leköszönő parlament 2011-re

elfogadott szja-csökkentése kétségkívül álnok lé-
pés volt.

Farkas részletesen foglalkozik a független in-
tézmények Fidesz általi elfoglalásával. Ez elvezet
egyik legfontosabb állításához, miszerint a Fidesz
jelentős részben a Jobbik programját hajtja végre,
a gyökeres alkotmányreformtól a függetlenségi
harcon át a multinacionális vállalatok magyar cé-
gekkel való helyettesítéséig. Ezzel 2012-re Farkas
szóhasználatára szerint alkotmányos önkénygazda-
ság jött létre, egy olyan gazdasági rendszer, amely-
be a kormány bárhol és bármikor belenyúlhat.

AZ ÁLLAM ERNYŐJE

Bod Péter Ákos fő következtetése az, hogy a mi
térsgünkben nem kevesebb, hanem több erőfe-
szítést kell tenni a törvényszerűségek megértésére
annak, aki a helyi sajátosságokra hivatkozva eltér
a fejlett Nyugat bevett metódusaitól. A különbö-
zőségek nem ok és előzmény nélküliek, létezésük
nem indokolhatja az áltudományos vagy ideolo-
gikus eszmék beengedését a kormányzatba. A pi-
acgazdasági értékrend támogatottságának csök-
kenése kapcsán pedig felveti, hogy a politikai
osztály észlelte és kihasználta a választók vára-
kozásait, melyeket beépített a kommunikációjába
és kormányzati intézkedéseibe. Mindezzel maga
is hozzájárult a társadalmi értékrend antikapita-
lista tendenciáinak erősödéséhez.

Mindkét könyv nagy erénye, hogy a mély köz-
gazdasági összefüggéseket kivételesen olvasmá-
nyos stílusban, gyakran szellemes egyéni szóké-
pekkel színesítve tárgyalja. Hasonló hangulatú,
de egyúttal szerzőjük eltérő mentalitását tükrözi
mindkét mű állami centralizációt, illetve gyámko-
dást kritizáló befejezése is. Bod Péter Ákos a pol-
gári fejlődés kumulatív folyamatától, a folyama-
tos építkezéstől várja a változást, amit segíthet az
európai térség közelsége. Farkas Zoltán ironikus
megfogalmazása szerint személyes válsága elől ki-
ki igyekszik az állam ernyője alá húzódni, azt re-
mélve, hogy az megvédi őt a versenytől, és „elalél,
ha azt hallja, hogy a magyarság felívelő korszaka
küszöbén áll”. Majd hozzátesszi: „Már aki. Ad-
dig, amíg.”●

A szerző a GKI Gazdaságkutató Zrt.
vezérgazdátó-helyettese

